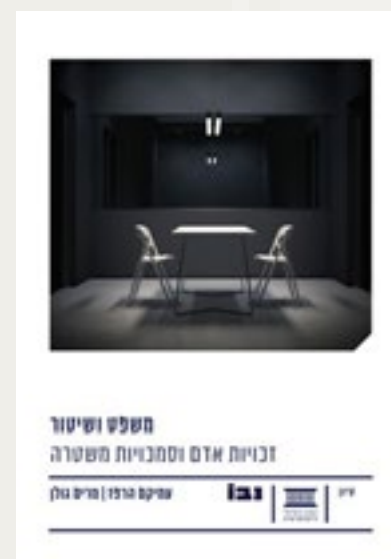

עמיקם הרפז ומרים גולן - "משפט ושיטור: זכויות אדם וסמכויות משטרה"

עמיקם הרפז ומרים גולן "משפט ושיטור:
זכויות אדם וסמכויות משטרה", המכון
הישראלי לדמוקרטיה ונבו הוצאה
לאור, תשע"ח - 2018, 489 עמ'

אחת ההגדרות המקובלות ביותר למשטרה, היא היותה הגוף היחיד בחברה שיש לו הכשר חוקי לשימוש בכוח כופה. אין כמעט סמכות אחרת שיכולה לומר לאזרח 'ציית, או שאכריח אותך פיזית לציית'. זו אולי גם הסיבה ליחס האמביוולנטי שיש פעמים רבות לציבור כלפי המשטרה. אין חולק שלעתים החברה חייבת להשתמש בכוח כנגד מפרי חוק ולעתים אף בכוח רב. אולם איש איננו אוהב לראות זאת. מראה של שוטרים המפנים בכוח אזרחים, משתמשים באלות, אוזקים באזיקים, אף פעם איננו מלבב.

מעבר לזה קיימת כמובן החשדנות כלפי כל נושאי שררה באשר הם. תמיד ישנו סיכון שבעלי הכוח לא יעשו בו שימוש הולם. החשש לכך גובר כשהכוחות הניתנים למשטרה הם אולי הכוחות המשמעותיים ביותר הניתנים לרשות, היכולות לעצור אדם, להחרים ממנו רכוש, להגביל את הגישה אליו, לפגוע בפרטיותו, לאסור עליו להתקהל, ושלל אמצעים מעין אלו.

ממילא יש ניגוד מובנה בין דרישות הציבור מהמשטרה. מצד אחד אנו תובעים ממנה לשמור על הסדר הציבורי, להילחם בפשע, ולהגן על האזרח מפני העבריינים. מצד שני, אנו דורשים ממנה לשמור היטב על זכויות האדם, כולל כמובן זכויות אדם של אותם עבריינים שהיא מבקשת לעצור.

הספר שלפנינו, ספרם של עמיקם הרפז ומרים גולן מנסה לדון במתח הקיים בין זכויות האדם לבין סמכויות המשטרה. המחברים מדגישים לא פעם (בצדק רב), כי משטרה יכולה לפעול אך ורק אם היא לגיטימית בעיני הציבור. אין אפשרות למשטרה לפעול ללא שיתוף פעולה מלא עם האזרחים. המשטרה צריכה לדאוג לכך שאלו ימסרו לה מידע, יצייתו להוראותיה, ובאופן כללי יראו בה גוף הפועל לטובת האזרחים.

אשר לכן הדגש הפך להיות על מה שמכונה "מודל ההליכים ההוגנים". קרי, אנו כחברה מודעים לכך שאין מנוס מנקיטת צעדים שהיינו מעדיפים שלא לנקוט. אך כשמבצעים אותם מחוסר ברירה, צריכים אלו להתבצע בצורה מדודה, שקולה, ובדיוק לפי ההנחיות שניתנו מראש. הפיקוח על כך נתון בידי בית המשפט אך בראש ובראשונה צריך להיות של המשטרה עצמה.

ארבעת הפרקים הראשונים של הספר עוסקים בצד ההיסטורי והמחקרי של הסוגייה. הם מתחילים ב- "מגנה כרטה" האנגלית (1215), שהגדירה לראשונה את היחסים בין השלטון (המלך) לאזרחים, ואף ביססה זכויות חירות של האזרחים החופשיים. הם ממשיכים בניתוח מודלים שונים של ההליך הפלילי, ומסיימים בעקרונות המקובלים של אכיפת החוק על ידי המשטרה (לגיטימיות ציבורית, עצמאות המשטרה מהפוליטיקה, פגיעה מינימלית באזרח, ועוד). דגש מיוחד שמים המחברים על חוק כבוד האדם וחירותו (1992). הם רואים בו את קו "פרשת המים" שהשפיע ומשפיע עד היום על התנהגות המשטרה.

ה מחברים מדגישים לא פעם (בצדק רב), כי משטרה יכולה לפעול אך ורק אם היא לגיטימית בעיני הציבור. אין אפשרות למשטרה לפעול ללא שיתוף פעולה מלא עם האזרחים.

תשעת הפרקים הבאים עוסקים בזכויות יסוד ובסמכות המשטרה לגביהן. אלו כוללים את הזכות לשלילת חירות (מעצרים ועיכובים), סמכויות חיפוש וחקירה, זכויות נפגעי עבירה, חילוט רכוש, פרטיות, חופש הביטוי והחופש להפגין, ועוד. בכל אחד מאלו המחברים מסבירים בקצרה את הזכות, את מקורה ההיסטורי, ואת ההגנה המשפטית עליה. לאחר מכן הם מציגים את המצב החוקי בישראל המאפשר למשטרה לפגוע בזכות זו, ואת הפסיקה הרלוונטית המנסה להגדיר מתי ואיך יכולה המשטרה לעשות זאת. כאשר קיימות מחלוקות בפסיקה עצמה, מסבירים זאת המחברים בבהירות.

לקט גדול של סעיפי חוק המתייחסים לסמכויות שוטרים והמשטרה מופיע בסוף הספר. מסתבר שסמכויות המשטרה מתפרסות על עשרות חוקים שונים. רבים מהם לא ידועים כמעט. אלו כוללים למשל את 'חוק הכניסה לישראל', 'פקודת המכרות', 'חוק שירותי הכבאות', ואפילו 'צו הפעלת רכב' (המתיר לכל שוטר לעצור כל רכב מנועי, לפתוח כל מיכל בו, ולבדוק כל דלק או חומר הנראה כדלק).

המחברים עמיקם הרפז ומרים גולן הם לא רק עורכי דין ואקדמאים, אלא בעיקר יוצאי משטרת ישראל בה בילו את מיטב שנותיהם בתפקידי שטח שונים. שניהם השתחררו בדרגת תת-ניצב. ד"ר הרפז היה בין השאר, מפקד תחנה, מפקד מרחב, ובתפקידו האחרון מפקד המכללה לקציני משטרה. עו"ד גולן שימשה כתובעת, חוקרת, ובתפקידה האחרון הייתה ראש היחידה הארצית לחקירות הונאה (כיום, 2020), היא יחידה בתוך להב 433, היחידה הארצית למלחמה בפשיעה החמורה הארצית הבינלאומית, ובשחיתות הציבורית, ובפשע המאורגן בישראל). הדגשנו זאת כי יש חשיבות לכך שמדובר לא רק באנשי תיאוריה. מדובר בשוטרים שחוו על בשרם ממש את הקונפליקט בין לוחמה בפשיעה להקפדה על זכויות אדם, וראו את השינויים שחלו עם השנים. נעיר כי המחברים מציינים בהגינות כי בהיותם שוטרים חוו לא פעם תסכול מפסיקת בתי המשפט שנחזתה להם קלה ומקלה מדי. עד כדי כך שהיו פעמים שסברו כי המחוקק ובית המשפט מנותקים מהמציאות. אולם עם

יש חשיבות לכך שמדובר לא רק באנשי תיאוריה. מדובר בשוטרים שחוו על בשרם ממש את הקונפליקט בין לוחמה בפשיעה להקפדה על זכויות אדם, וראו את השינויים שחלו עם השנים.

השנים, ואולי אחרי פרישתם, השתנתה נקודת מבטם וכיום הם יכולים להבין טוב יותר את המחוקק ובתי המשפט (אם כי לא בהכרח להסכים עימם). הכל כמאמר המשורר 'דברים שרואים מכאן לא רואים משם' (ולהיפך).

מומלץ לכל מי שמתעניין בחיכוך שבין סמכויות המשטרה לזכויות אדם, או סתם מבקש לדעת מהי סמכות המשטרה החוקית בשאלה כלשהי.